

אדר א' התשס"ח

בס"ד

מזבח הקטורת - מקומו במשכן ומקומו בפרשה לפרשת תצוה

במבט ראשון נראה הסדר הפנימי של יחידה זו הגיוני. היא פותחת בתיאור הכלי הקדוש ביותר מבין כלי המשכן - הארון, הממוקם במקום הקדוש ביותר במשכן (כ"ה; ט-יב). היחידה ממשיכה בתיאור כלי הקודש הנמצאים באוהל מועד (הקודש, כ"ה; כג - כ"ו; לז), ומסיימת במזבח העולה, הממוקם בחצר (פרק ל"ז). לאחר פירוט הכלים השונים (פרקים כ"ה-כ"ז) מסיימת היחידה בתיאור בגדי הכהונה (פרק כ"ח) ובעבודת ימי המילואים (פרק כ"ט). ברם, עיון מעמיק מעט יותר בטבלה הבאה מסכמת את פרשיות תרומה ותצוה יגלה פרשיות הנראות כאילו הוצאו ממקומן:

את עיוננו לפרשת תרומה הקדשנו לדיון בכלי הראשון המופיע בציווי מלאכת המשכן - הארון. את העיון לפרשת תצוה נקדיש לכלי האחרון המופיע בציווי זה - למזבח הקטורת (הכיר, שציווי עשייתו נמצא בתחילת פרשת כי-תשא, אינו כלי שנעשית בו עבודה).

מבנה פרשות תרומה-תצוה

פרשיות תרומה ותצוה (כ"ה; א - ל; י) מהוות יחידת מצוות המפרטת את דיני בניית המשכן. יחידה זו מכונה לעתים "ציווי המשכן" (להבדיל מפרשיות ויקהל ופקודי, העוסקות בבניית המשכן בפועל).

1. מבנה פרשות תרומה - תצוה

הקדמה	חומרי המשכן (כ"ה; א-ז) ומטרתו: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (כ"ה; ח).
קודש הקודשים	הארון המכיל את הלוחות (כ"ה; י-טז) והכפורת והכרובים - מכסה הארון (כ"ה; יז-כב).
הקודש המשכן	השולחן (כ"ה; כג-ל) והמנורה (כ"ה; לא-מ).
החצר	היריעות, הקרשים והפרוכת (כ"ו; א-לז).
הציווי להדליק את המנורה	מזבח העולה (כ"ז; א-ח), קלעי החצר ועמודי החצר (כ"ז; ט-יט).
בגדי כהונה	ציווי לקחת שמן זית מבני ישראל ולהדליק את המנורה מדי ערב [ניתן היה לצפות שציווי זה יבוא יחד עם פרשת המנורה; בסוף השיעור נציע הסבר למיקומה המפתיע של פרשה זו].
ימי המילואים	שמונת בגדי הכהן הגדול (כ"ח; א-מג).
קרבן התמיד	מדי יום: פר לחטאת, איל לעולה ואיל למילואים (אבטיפוס של שלמים); את הדם מזים על המזבח ועל הכוהנים (כ"ט; א-לז).
פסוקי סיום	כבש מדי יום וכבש מדי ערב (כ"ט; לח-מג) [ניתן לומר שפרשה זו היא סעיף של פרשת המילואים ומייצגת את סיום מלאכת המשכן].
מזבח הקטורת	"וקדשתי את אהל מועד ואת המזבח ואת אהרן ואת בניו אקדש לכהן לי. ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לא-להים. וידעו כי אני ה' א-להיהם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני בתוכם אני ה' א-להיהם" (כ"ט; מד-מו). נראה שפסוקים אלה מסיימים את היחידה.
	ל; א-י - עצם מיקומה של פרשייה זו אחרי פסוקי הסיום תמוה מאוד.

שהרי מקומו של מזבח זה הוא במשכן פנימה - באוהל מועד, בין המנורה, הסמוכה לכותל הדרומי של המשכן, לבין השולחן, הסמוך לכותלו הצפוני, אל מול פתח קודש הקודשים, כנאמר במצוותו:

2. שמות ל'ו

ונתת אתו לפני הפרכת אשר על ארן העדת לפני הכפרת

התמיהה על מיקומה של פרשת מזבח הקטורת

אנו נרצה להתמקד בשיעור בעיקר באחת התמיהות הקשות והידועות בפרשות המשכן היא מקומו של הציווי על עשיית מזבח הקטורת, שכפי שראינו מופיע בסוף פרשת תצוה לאחר פסוקי הסיום של הציווי.

התמיהה על המיקום של פרשת מזבח הקטורת נובעת מכך

אשר על העדת אשר אועד לך שמה.

כך בפירוט המלאכה העומדת לפני בצלאל ואנשיו:
5. שמות ל"א

ו נאני הנה נתתי אתו, את אהליאב בן-אחיסמך למטה-דן, ובלבב כל-חכם-לב, נתתי חכמה; ועשו, את כל-אשר צויתך. ז את אהל מועד, ואת-הארץ לעדת, ואת-הכפרת, אשר עליו; ואת, כל-כלי האהל. ח ואת-השלחו, ואת-כליו, ואת-המנרה הטהרה, ואת-כל-כליה; ואת, מזבח הקטרת. ט ואת-מזבח העלה, ואת-כל-כליו; ואת-הכפור, ואת-כנו.

כך בציווי הכללי על העם בראש פרשת ויקהל (ל"ה, יא-ט), כך בייחוד בתיאור העשייה של בצלאל (ל"ז, י - ל"ח, א), ושוב בתיאור הבאת המשכן אל משה (ל"ט, לו-לט) ובציווי על הקמתו (מ', ד-ו), וכך גם בתיאור הקמתו בפועל על ידי משה (שם כב-כט) בסיום החומש. כמה תמוה אפוא מקום מצוותו הראשונה!

מזבח הקטורת - בין הציווי העיקרי על מלאכת המשכן לבין נספחיו

מעבר לשאלה מדוע פרשת מזבח הקטורת אינה מופיעה יחד עם פרשות השולחן והמנורה, נשאלת שאלה נוספת והיא שפרשת מזבח הקטורת מופיעה לאחר הפסוקים הבאים:

6. שמות כ"ט מ"ג - מ"ו
ונעדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבדי, וקדשתי את אהל מועד...

ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לא-להים וידעו כי אני ה' א-להיהם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני בתוכם, אני ה' א-להיהם.

פסוקים אלו המופיעים בסופה של פרשת עולת התמיד, שהם פסוקי חתימה מובהקים, מהוים סיום חגיגי וניכר של ציווי מלאכת המשכן, ויש בהם מעין פתיחת הציווי על מלאכת המשכן, ויסוים במה שפתח' הוא אמצעי אופייני בסגנון המקרא לסימון גבולותיה של יחידה ספרותית. הבה נשווה:

7. השוואה בין פתיחת לסיים הציווי על המשכן

פתיחת הציווי (-) כולל פרשת הארון	סיום הציווי
כ"ה, ח) ועשו לי מקדש	כ"ט, מג) ונקדש בכבדי
ושכנתי בתוכם	מה) ושכנתי בתוך בני ישראל
(שם כב) ונעדתי לך שם	מג) ונעדתי שמה לבני ישראל

8. שמות פרק ל'

א ועשית מזבח, מקטר קטרת; עצי שטים, תעשה אתו. ב אמה ארךו ואמה רחבו, רבוע יהיה, ואמתיים, קמתו; ממנו, קרנתיו. ג וצפית אתו זהב טהור, את-גגו ואת-קירתיו סביב--ואת-קרנתיו; ועשית לו זר זהב, סביב. ד ושתי טבעות זהב תעשה-לו מתחת לזרו, על שתי צלעותיו--תעשה, על-שני צדיו; והיה לבתים לבדים, לשאת אתו בהמה. ה ועשית את-

היינו מצפים אפוא למצוא את ציווי עשייתו בתחילת פרשת תרומה, בפרק כ"ה, ביחד עם השולחן והמנורה.

ואכן, ראבי"ע בביאורו הארוך לפרק כ"ה פסוק כב הרגיש בחיסרון זה, הוא מבאר שם את סדר הציווי:

3. אבן עזרא

ויש לשאול למה הזכיר ה' הארון בתחילה... החל מהנכבד, ואחר כן השולחן והמנורה, ואחר כן (כ"ו, א) ואת המשכן תעשה... ויש לתמוה: למה לא הזכיר מזבח הקטורת?

מפרשים אחרים מבין הראשונים שאלו שאלה זו רק בהגיעם למצוות מזבח הקטורת בסוף פרשתנו (חזקוני, רמב"ן, ספורנו). הרמב"ן (ל', א ד"ה ועשית) מציין בדבריו את מקומו המאוחר מאוד של הציווי:

4. הרמב"ן ל', א'

הנה מזבח הקטורת מן הכלים הפנימיים, והיה ראוי שיזכרנו עם השולחן והמנורה שהוא מונח עמהם... אבל הטעם להזכירו כאן, אחר המשכן וכל כליו והקרבתו...

וצריך להדגיש: מזבח הקטורת אינו רק הכלי האחרון בציווי מלאכת המשכן (הכיוור לא נועד אלא לשם הכשרת הכוהנים לעבודתם),

אלא כמו שראינו מהטבלה לעיל הוא מצוי במרחק רב מהכלי הקודם שקראנו עליו - מזבח העולה העומד בחצר המשכן - שציווי נמצא לקראת סוף פרשת תרומה (כ"ז, א-ח). בין הציווי על המזבח החיצוני לציווי על המזבח הפנימי מפרידים ציוויים רבים (כל פרשת תצווה), שחלקם אף

חורגים מציווי מלאכת המשכן (כגון פרק כ"ט, העוסק בקידוש הכוהנים בשבעת ימי המילואים ובמצוות עולת התמיד).

השאלה מחמירה, משום שבכל ששת המקומות האחרים שבהם נזכר מזבח הקטורת בהמשך הספר, הוא מופיע תמיד אחר השולחן והמנורה לפני מזבח העולה.

אולם המעיין בהמשך פרשת תצווה ובתחילת פרשת כי-תשא ייווכח כי שני פרקים שלמים - ל"ל-ל"א - עדיין עוסקים בציווי מלאכת המשכן.

האם פרקים אלו מהווים המשך רצוף של הדיבור הארוך שקדם להם, זה שהחל בראש פרשת תרומה? הבה נבדוק את תוכנם של שני פרקים אלו ואת שייכותם לדיבור ההוא:

1. (ל', א-י) מזבח הקטורת.

ועשית מנרת זהב...".

- **אופי הכלי** דומה לזה של הארון ושל השולחן: עצי שיטים מצופים זהב, ובתוספת לכך זר זהב סביב, טבעות ובדי נשיאה.
- **מקום הכלי** - באוהל מועד, ביחד עם השולחן והמנורה.
- **אופי העבודה בכלי** דומה לזה שבמזבח העולה ובמנורה, ואף מצוי בזיקה לשונית והלכתית לשתי העבודות הללו:

הבדים, עצי שטים; וצפית אתם, זהב. ונתתה אתו לפני הפרכת, אשר על-ארן העדת-- לפני הפרכת, אשר על-העדת, אשר אועד לך, שמה. ז והקטיר עליו אהרן, קטרת סמים; בבקר בבקר, בהיטיבו את-הנרת--יקטינה. ח ובהעלת אהרן את-הנרת בין הערבים, יקטינה--קטרת תמיד לפני הנה, לדתיכם. ט לא-תעלו עליו קטרת זרה, ועלה ומנחה; ונסך, לא תסכו עליו. י וכפר אהרן על-קרנתיו, אחת בשנה: מדם חטאת הכפרים, אחת בשנה יכפר עליו לדתיכם-- קדש-קדשים הוא, ליהנה. {פ}

פרשה זו ממשיכה את הדיבור הרצוף והארוך ללא סימן הפסקה ביניהם, מלבד אופי הפסוקים שקדמו לה ושהובאו לעיל.

- **פתיחת הפרשה** - "ועשית מזבח...". - זהה לפתיחתן של פרשות הכלים האחרות: "ועשית שלחן...".

עולת התמיד	הקטרת הקטורת
(כ"ט, ט) את הכבש האחד תעשה בבקר	(ל', ז) והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת
ואת הכבש השני תעשה בין הערבים	(ח) ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה
(מב) עלת תמיד לדתיכם... לפני ה'	קטרת תמיד לפני ה' לדתיכם

9. השוואה בין עבודת עולת התמיד לעבודת הקטורת

(המשכן), שפותחת גם היא בדיבור עצמאי:

15. שמות ל"א י"ב-י"ג

ויאמר ה' אל משה לאמר: ואתה דבר אל בני ישראל...

ונשאלת השאלה האם ישנו מכנה משותף לשש הפרשיות הקצרות הללו (2-7), שכל אחת מהן פותחת בדיבור חדש - עובדה המורה על כך שאין הן חלק אורגני מן הציווי הארוך על מלאכת המשכן?

התשובה היא שכולן אינן שייכות באופן ישיר לציווי על עשיית המשכן, ובכל זאת כולן שייכות לנושא זה בעקיפין בדרכים שונות.

המעייין בכל פרשה ופרשה ייווכח מדוע היא שייכת לקבוצת הנספחים לציווי מלאכת המשכן ולא לציווי העיקרי עצמו.

אם נחזור לפרשת מזבח הקטורת, הרי שמצד אחד ברור שגם פרשה זו הנה חלק מן הנספחים לציווי מלאכת המשכן, מכיוון שהיא מצויה לאחר החתימה החגיגית והרחבה של ציווי זה, ופותחת למעשה את סדרת הנספחים. (דבר זה מסתבר גם מכך שהפרשה הנספחת השביעית היא מצוות שבת, ודבר זה ודאי מכון הוא.)

מאידך, לא זו בלבד שהיא הראשונה מבין שבעת הנספחים, ובכך היא דבקה לציווי העיקרי, אלא שהיא שונה מששת הנספחים שאחריה בכך שאין לה כל פתיחה של "וידבר ה' אל משה", ובכך היא מהווה חלק מן הדיבור המתמשך מראש פרשת תרומה.

המבוכה ביחס לשייכותה של פרשת מזבח הקטורת - האם היא שייכת לציווי הגדול שלפניה או לסדרת הנספחים שאחריה - באה לידי ביטוי בשני מנהגי חלוקת הפרשות

לסיכום, קשה להבין אפוא מדוע נכתבה פרשה זו לאחר החתימה החגיגית שקדמה לה.

2. (ל', יא-טז) מחצית השקל. פרשה זו כבר אינה מחוברת אל הדיבור הנמשך מראש פרשת תרומה. בראשה פתיחה חדשה:

10. שמות ל' י"א-י"ב

וידבר ה' אל משה לאמר: כי תשא את ראש בני ישראל...

3. (ל', יז-כא) עשיית הכיור ורחצת הכוהנים ממנו, שפותחת גם היא בדיבור עצמאי:

11. שמות ל' י"ז-י"ח

וידבר ה' אל משה לאמר: ועשית כיור נחשת...

4. (ל' כב-לג) עשיית שמן משחת קודש למשיחת כלי המשכן והכוהנים, שפותחת גם היא בדיבור עצמאי:

12. שמות ל' כ"ב-כ"ג

וידבר ה' אל משה לאמר: ואתה קח לך בשמים...

5. (ל' לד-לח) עשיית הקטורת ונתינתה לפני העדות באוהל מועד שפותחת גם היא בדיבור עצמאי:

13. שמות ל' ל"ד

ויאמר ה' אל משה קח לך סמים...

6. (ל"א, א-יא) הקריאה בשמם של בצלאל ועוזריו לעשות במלאכה, שפותחת גם היא בדיבור עצמאי:

14. שמות ל"א א'-ב'

וידבר ה' אל משה לאמר: ראה קראתי בשם בצלאל...

7. (ל"א יב-יז) מצוות שבת (- שאינה נדחית מפני מלאכת

לקריאה בשבת:

המנהג הבבלי החד-שנתי מתחיל פרשה חדשה ב-ל', יא: **"וידבר ה' אל משה לאמר: כי תשא..."**, ודאי מפני שרק כאן נפתח לראשונה דיבור חדש של ה' אל משה. נמצא כי לפי חלוקה זו פרשת מזבח הקטורת היא החותמת את ציווי מלאכת המשכן, שנאמר בדיבור אחד.

אולם לא כך נהגו מחלקי הסדרים על פי המנהג הארצישראלי התלת-שנתי הקדום (שנתקיים עד לפני כ-800 שנה):

הם פתחו את הסדר ה-67 ב-ל', א **"ועשית מזבח מקטר קטרת..."**, ודאי משום שחשו כי בסוף פרק כ"ט ישנה חתימה חגיגית של הציווי העיקרי על מלאכת המשכן (וכך הרגיש אף המחלק לפרקים, שפתח את פרק ל' בפרשת מזבח הקטורת).

נמצינו למדים כי מזבח הקטורת הוא אמנם כלי מכלי העבודה שבמשכן, ואינו דומה לכיור (שמצוותו בנספח מספר 3 בדיבור בפני עצמו), שאינו אלא להכשר מצוותם של הכהנים.

אך מאידך, יש בו במזבח הקטורת דבר שונה ומיוחד, המבדילו משאר הכלים שבמשכן והמצריך את הפרדתו מהם ונתינתו במעין נספח הצמוד לציווי העיקרי.

את השונה או המיוחד במזבח הקטורת חיפשו המפרשים הראשונים והאחרונים. את דבריהם ניתן לסווג לשתי קבוצות שהן ארבע:

- יש מהם שמוצאים שינוי המקטין את חשיבותו של מזבח הקטורת בהשוואה לשאר כלי המשכן, או המקטין את חשיבותה של מצוות הקטורת בהשוואה לשאר העבודות,
- יש מהם שמוצאים דווקא חשיבות מיוחדת במזבח הקטורת או בעבודת הקטורת.

"מזבח (- קטורת) שנעקר..."

נסקור תחילה את דברי "המקטינים", וראשית, את אלו המוצאים חשיבות פחותה במזבח הקטורת.

16. מסכת זבחים דף נט ע"א

אמר רב גידל אמר רב: מזבח שנעקר מקטירין קטורת במקומו.

כלומר: מצוות הקטורת אינה תלויה בקיומו של המזבח המיועד לה, ואף אם נעקר המזבח ניתן לקיים את מצוות ההקטרה במקומו של המזבח.

לא מצאנו דבר דומה בשאר כלי המשכן: ללא מזבח אין קרבנות;

ללא שולחן אין קיום למצוות לחם הפנים וללא מנורה אין קיום למצוות העלאת הנרות.

מהו מקור דינו של רב? בתלמוד אין מופיע כל מקור לכך. ר' מאיר שמחה מדוינסק בספרו "משך חכמה" מצא לכך מקור במצוות עשיית סימני הקטורת הבאה בהמשך פרק ל' (לד-לח).

17. ה"משך חכמה"

דע דאף על גב דבגמרא לא נזכר מהיכן למד שמזבח שנעקר מקטירין במקומו נראה דיליף (- שלמד) דבשמן המאור כתיב בפרשת אמור (ויקרא כ"ד, א-ד) 'ויקחו אליך שמן זית... להעלת נר תמיד... על המנרה הטהרה יערך את הנרת...'; וכאן בפרשת תשא כתיב גבי קטורת (שמות ל', לו) 'ושחקת ממנה הדק ונתת ממנה לפני העדת באהל מועד' ולא זכר את המזבח לומר: 'על המזבח יקטירנה', לכן מורה לנו דרך מקומו מעכב, אבל המזבח לא מעכב, דאם נעקר מקטירין במקומו, וזה דיוק נכון.

באמצעות דין זה של "מזבח שנעקר..." מיישב ר' מאיר שמחה בביאורו לפרשת תצווה ד"ה ועשית מזבח מקטר קטורת את שאלת איחורה של מצוות עשיית מזבח הקטורת: הראב"ע נתקשה מדוע לא נכתב ציווי עשיית מזבח הקטורת רק אחרי כלות פרשת המשכן ומילואים. והעיקר: כי כל הציוויים כמו הארון, אם אין ארון אין מניחים לווחות, וכן בלא מזבח אין מקריבין עולת תמיד, וכן בלא בגדים אין כוהן רשאי לעבוד, ובלא מנורה אינו רשאי להדליק נרות, ובלא שולחן אין מניחין לחם הפנים. אבל מזבח מקטר קטורת שעיקרו לכך, הלא קיימא לן שהקטורת נקטר אם אין מזבח, וכמו דאמר רב בזבחים דף נט דמזבח שנעקר מקטירין קטורת במקומו, ואינו (- המזבח) רק למצווה (- כשהוא קיים), ולכך כתיב בתר דהשלים כל הדינים מן הכלים והבניינים המוכרחים להשראת הכבוד במשכן הקדוש, ולהורות דאין זה (- מזבח הקטורת) רק מצווה בפני עצמה.

אולם אם הגענו לכך, ניתן להפוך ולומר כי מקומו של ציווי עשיית מזבח הקטורת הוא המקור לדברי רב!

וכך אכן כתב ר' משה גאלנטי:

18. ר' משה גאלנטי בסוף ספרו "קרנן חגיגה"

חתי הרב הכולל... כמוהר"ר יעקב חאגיז נר"ו ביקש לעורר את החברים הסרים אל משמעתו בבית מדרשו הטהור והקדוש... במה שרבים בתורה ובראשם הראב"ע ז"ל נתקשו: למה פרשת מזבח הקטורת לא נכתבה עם כל הכלים... ולהיות כי עד הנה לא ראיתי יישוב נכון לזה נתתי אל לבי לעיין בו, אולי זכות המעורר זכות הרבים התלוי בו יאיר עיני להבין סתרי רמזי התורה. והקב"ה בחמלתו האיר עיני ונתן לי מתנת חינוך וחנני בזה, דמה שכוונת תורתנו הקדושה לרמוז לנו דין אחד: שמזבח הקטורת אינו כמזבח העולה, שאם אין מזבח אין מקריבין קרבן... אך מזבח הקטורת איתא בגמרא (זבחים דף נט) מזבח הקטורת שנעקר מקטירין קטורת במקומו, דאינו מעכב המזבח. ופסקה הרמב"ם בפרק ג מהלכות תמידין ומוספין (ה"ב)... ואם כן מה נעמו סדרי תורתנו הקדושה, דלהכי לא נכתב במקומו, להודיעו שאינו מעכב ומקטירין במקומו, ולהכי לא נכתב עם כל הכלים. ובדרך הלצה (- מליצה) אמירה נעימה אמינא (- אומר), דהיינו מה שנאמר בגמרא 'מזבח (הקטורת) שנעקר מקטירין קטורת במקומו' דהיינו רמז שנעקר ממקומו שהיה ראוי לכתב למעלה, בפרשת תרומה, ונעקר ממקומו להודיע שאינו מעכב, ואף על פי שנאמר 'עליו' (- ל', ז' והקטיר עליו אהרן קטרת סמים..."). וזו היא אסמכתא נאה וחסודה דבגמרא לא אשכחנא מנה נפקי להו האי דינא (- שבגמרא לא מצאנו מניין יצא להם דין זה), ואנן בסייעתא דשמיא

הא-ל יתברך אחרי בואו."

נראה שהדבר שאליו רומז ספורנו הוא מנהג "המוגמר" לאחר הסעודה:
העלאת ריחות ערבים באמצעות קטורת עם תום האכילה בסעודות חשובות.

נמצא לפי דבריו כי לא הכלי ולא העבודה הנעשית בו שייכים לעיקר מטרתו (הכפולה) של המשכן:
הם אינם שייכים להשראת השכינה הקבועה באוהל, ולא למאמץ האנושי "להוריד מראה כבודו בבית" באמצעות הקרבנות.

כמו המוגמר בסעודה אנושית, כך גם הקטורת במשכן:
היא אינה אלא תוספת הבאה לאחר העיקר.

כיוון שכך, אין זה מפליא שהפרשה המצווה על עשיית מזבח הקטורת ועל עבודת הקטורת אינה כלולה בעיקר ציווי מלאכת המשכן אלא רק בנספח לציווי זה.

ראב"ע ור' אברהם סבע על חשיבות מזבח הקטורת

עד עתה הבאנו את דבריהם של "המקטינים" את ערך מזבח הקטורת או את ערך עבודת הקטורת, המבארים בכך את מקום הציווי עליהם, הרחק מן הציוויים על כלי אוהל מועד האחרים (ולאחר חתימת הציווי הכללי על עשיית המשכן).
נציג עתה גישה הפוכה:

ראב"ע בשני ביאוריו (הארוך והקצר) לפרשת מזבח הקטורת רומז ליתרונו על פני כלים אחרים במשכן:
א. בביאורו הארוך לפסוק ב, הוא מעיר את תשומת הלב לגובהו של מזבח הקטורת "ואמתים קמתו":

22. ראב"ע על פסוק ב'

המזבח גבוה על שולחן חצי אמה (- גובה השולחן כ"ה, כג "ואמה וחצי קמתו"), אולי כן היה גבוה על המנורה (- שמידת גובהה לא נכתבה), והיה כנגד הכרובים שהם פורשים כנפיים למעלה.

בדבריו האחרונים רומז ראב"ע להקבלה בין מזבח הקטורת לארון:

אמנם גם הארון גובהו אמה וחצי (כ"ה, יא), אולם מעליו התנשאו הכרובים הפורשים כנפיים למעלה.

מקומו של מזבח הקטורת היה (ל', ו) "לפני הכפרת אשר על העדת", - מקור 8.

נמצא כי כנפי הכרובים וגובהו של מזבח היו מכוונים זה לעומת זה וגבוהים משני הכלים שבצדי המשכן: השולחן והמנורה.

ב. המילים המסיימות את פרשת מזבח הקטורת הן (ל', י) "קדש קדשים הוא לה".

כמה פסוקים לפני כן נאמר על מזבח העולה (כ"ט, לו) "והיה המזבח קדש קדשים".

על ההבדל הזה ביניהם אומר ראב"ע בביאורו הקצר לל', י:

23. ראב"ע על פסוק י'

וטעם קדש קדשים הוא לה' - כי מזבח העולה הוא קודש

אשכנח מרגניתא טבא (- מצאנו מרגלית טובה), וזכינא בה מקודשי שמים, והרציתי הדברים לפני ידך נפשי חתני הנזכר... בכנופיא של התלמידי חכמים והנאהו.

ר"ע ספורנו: מה בין מזבח הקטורת לשאר כלים ומה בין הקטורת לקרבנות

ר' עובדיה ספורנו רואה הן למזבח הקטורת והן לעבודת הקטורת שעליו חשיבות משנית ביחס לשאר הכלים והעבודות שבמשכן. ואלו דבריו (ל', א ד"ה מזבח מקטר קטרת):

19. הספורנו

לא הוזכר זה המזבח עם שאר הכלים בפרשת תרומה (ו) כי לא הייתה הכוונה בו להשכיח הא-ל יתברך בתוכנו, כמו שהיה העניין בשאר הכלים כאמרו (כ"ה, ח-ט) "ושכנתי בתוכם". ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו. (2) גם לא היה עניינו להוריד מראה כבודו בבית, כעניין מעשה הקרבנות, כאמרו (כ"ט, מו): "ונעדתי שמה לבני ישראל", וכן העיד משה רבנו באמרו (ויקרא ט', ו): "אשר צוה ה' תעשו, וירא אליכם כבוד ה". אבל היה עניין זה המזבח לכבד את הא-ל יתברך אחרי בואו לקבל ברצון עבודת עמו בקרבנות הבוקר והערב, ולשחר פניו במנחת קטורת, על דרך (דה"א ט"ז, כט) "הבו לה' כבוד שמו שאו מנחה ובאו לפניו".
הבחנה ראשונה עושה ר"ע ספורנו בין מזבח הקטורת לבין שאר הכלים שעמדו באוהל מועד. הללו נועדו "להשכיח הא-ל יתברך בתוכנו" ולא כך מזבח הקטורת. דבריו מבוססים כנראה על דברי ראב"ע בפרשת תרומה (כ"ה, כב):

20. ראב"ע בפרשת תרומה (כ"ה, כב)

ויש לתמוה: למה לא הזכיר מזבח הקטורת? והתשובה בדרך משל, כי הכבוד לא ימוש, על כן הארון דמות כיסא, והנה מנורה ושולחן ערוך.

ודברי ראב"ע הללו נתפרשה כוונתם בדברי ספורנו שם לפסוקים כג-כה, ד"ה ועשית שלחן:

21. ספורנו שם לפסוקים כג-כה

אחר מעשה הארון, שהיה כדמות כיסא לשכינה, כאמרו (בפסוק כב) "ונועדתי לך שם", ציווה על שולחן ומנורה, כמהגם לפני השרים, כעניין השונמית באמרה (מל"ב ד', י) 'ונשים לו שם מטה ושולחן וכסא ומנורה'.

נמצא שאוהל מועד והכלים העומדים בו הם סמלים לאירוח של אורח רם מעלה השוכן בקרב ישראל-מארחיו.

הארון (- הכיסא), השולחן והמנורה הם חפצי הבית האופייניים, ובנתינתם באוהל מועד "הכוונה בו להשכיח הא-ל יתברך בתוכנו".

אולם מזבח קטורת אינו כלול בקטגוריה זו של "כלי בית" שמנהג לתתם לפני השרים.

הבחנה שנייה עושה ר"ע ספורנו בין מזבח הקטורת ועבודתו לבין מזבח העולה ועבודתו:

מטרת הקרבת הקרבנות לדבריו היא "להוריד מראה כבודו בבית".

לא "להשכיח הא-ל יתברך בתוכנו" בסתר (- שלכן נועדו אוהל מועד וכליו), אלא לאפשר מפגש אקטיבי וגלוי בין כבוד ה' לבין האדם, מפגש שיתקיים בבית.

לא כן עבודת הקטורת על מזבחה, שהיא מיועדת "לכבד את

ריח ניחחי תשמרו'. תדע לך: שמזבח העולה שהיה לקרבנות, היה נתון בחוץ, ומזבח הקטורת, שהיה לריח, נתון בפנים. לפיכך נאמר למשה 'ועשית מזבח מקטר קטרת'.

אולם דבר זה - שהקטורת היא לריח - לא נתפרש בשום מקום!

הצירוף "ריח ניחוח" חוזר עשרות פעמים בתורה, וכולן ביחס לקרבנות, ודווקא בעניין הקטורת לא נזכר צירוף זה בשום מקום.

אמנם ברור שלקטורת המוקטרת היה ריח טוב, שהרי בפרשת סימני הקטורת נאמר :

26. שמות ל', לח

"איש אשר יעשה כמוה להריח בה ונכרת מעמיו", ותיאורי חז"ל מפליגים בריחה הטוב של הקטורת. אך עדיין אין זה אומר שבכך טעמה של המצווה.

במקום אחד בתורה נראה שנתפרש טעמה של הקטורת, ויילמד הסתום מן המפורש :

בפרשת אחרי מות, בסדר עבודת הכוהן הגדול ביום הכיפורים נאמר :

27. ויקרא ט"ז, ב

דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת אל פני הכפרת אשר על הארץ ולא ימות כי בענן אראה על הכפרת.

"ענן" זה אין פירושו ענן ה', כמו זה שכיסה את המשכן ביום חנוכתו (שמות מ', לד-לח), אלא ענן הקטורת שמקטיר הכוהן בקודש הקודשים בבואו שמה אחת בשנה, כמו שנאמר ב ויקרא :

28. ויקרא ט"ז, י"ב-י"ג

ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה' ומלא חפניו קטרת סמים דקה, והביא מבית לפרכת. ונתן את הקטרת על האש לפני ה', וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות.

במקומות רבים בתורה מתוארת התגלות ה' לאדם מתוך ענן. ענן זה הוא עננו של ה'.

כאשר בא האדם להיוועד עם ה', כשם שעושה הכוהן הגדול הנכנס לקודש הקודשים, הוא מצווה להסך בענן מעשה ידי אדם בינו לבין ה' המתגלה אליו.

מקום התגלות ה' במשכן הוא :

29. שמות כ"ה, כב

"מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על ארון העדת", ועל ענן הקטורת שעל הכוהן להעלות בבואו אל מבית לפרכת נאמר "וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות". - מקור 26.

האם ניתן להעביר טעם זה גם לקטורת שבכל יום?

נראה שכן, וזאת משום ההדגשה החוזרת על מקומו של מזבח הקטורת (שמות ל', ו) - מקור 8:

ונתתה אתו לפני הפרכת אשר על ארון העדת לפני הכפרת אשר על העדת, אשר אועד לך שמה

וכן ההדגשה על מקומה של הקטרת הקטורת :

30. שמות ל' ל"ו

ונתת ממנה לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה.

קודשים, ומזבח הקטורת קדושתו לשם בעבור שהוא נכבד, ואין אחר הארון נכבד ממנו.

לסיכום, משני ביאוריו של ראב"ע עולה הקבלה בין הארון למזבח הקטורת, וזיקה מיוחדת ביניהם, ושלושה הם מרכיביה: המיקום, הגובה והחשיבות.

בפירוש צרור המור לר' אברהם סבע מצאנו כזאת על הפסוק "ועשית מזבח מקטר קטרת":

24. פירוש "צרור המור" לר' אברהם סבע

הנה חתם מלאכת המשכן במזבח הקטורת, לפי שהוא הכלי היותר נבחר - זולת הארון שציווה בראשונה - לפי שהוא מכפר ומעשיר ומשמח. כאמרו (משלי כ"ז, ט) 'שמן וקטרת ישמח לב'.

ותחילת המחשבה - סוף המעשה, כי תכלית עשיית המשכן הוא לכפר על מעשה העגל. והתורה (- הארון) היא מכפרת.

והקטורת הוא עוצר המגפה ומסלק חרון אף מישראל. וכבר ידעת מאמרם ז"ל 'הכול הולך אחר החיתום' (ברכות יב ע"א), ולכן חתם כל דברי המשכן במזבח הקטורת, לפי שהוא

מקשר כל דברי המשכן, ומקשר הדברים התחתונים בעליונים והעליונים בתחתונים, ולכן נקרא קטורת - לשון קישור...

לפי שמקשר כל הדברים ומחברם. ולכן אמר (ל', ו) 'ונתתה אתו לפני הפרכת אשר על ארון העדת... אשר אועד לך

שמה'...

ולהורות יותר על מעלתו אמר (ל', ז) 'וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה' שזה היה ביום הכיפורים, להורות שכפרת ישראל של יום הכיפורים תלויה בה. וזהו 'אחת בשנה יכפר עליו לדרתיכם'. ומזה הטעם בעצמו אנו אומרים הקטורת בכל יום ויום בבוקר ובערב אחר כל התפילה, לפי שהקטורת היא חותם הכול וקישור הכול...

טעמה של מצוות הקטורת כבסיס ליישוב הבעיה

ברוח דבריו של בעל צרור המור אודות הקטורת שהיא "מקשרת הכול" מנסה הרב אלחנן סמט למצוא הסבר המקשר בין שתי הגישות שהובאו עד עתה למרות שהן הפוכות זו מזו.

בדברי כמה מן הפרשנים שהובאו עד עתה, וגם בדברי כאלה שחיוו דעתם בשאלה הנידונה בעיוננו ולא הובאו כאן, מובלעת הנחה בדבר טעמה של מצוות הקטורת.

על פי הטעם שבחר בו כל פרשן, הוא ראה את מקומה של פרשת מזבח הקטורת כמקום מרוחק ובלתי-חשוב או דווקא כמקום חשוב שיש בו חיתום מצוות מלאכת המשכן (בחינת אחרון אחרון חביב).

ובכן, מה ניתן לומר על טעמה של מצוות הקטורת?

במדרש תנחומא ובדברי כמה פרשנים נראה הדבר ברור שעיקרה של מצוות הקטורת הוא בהעלאת ריחה הטוב לפני ה'.

וכך נאמר בתנחומא תצווה יד במה שנוגע לקבלת הקרבנות על ידי ה' :

25. מדרש תנחומא - תצווה

ואם תאמר יש לפניי אכילה ושתייה, 'האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה?', 'אם ארעב לא אמר לך, כי לי תבל ומלאה', 'כי לי כל חיתו יער' (תהילים נ', י-יג בסדר מהופך).

אלא מכל קרבנותיהם איני רוצה אלא הריח, וכאילו אכלתי ושתיתי, שנאמר (במדבר כ"ח, ב): 'את קרבני לחמי לאשי

שלוש מחיצות

אחת המקבילות הבולטות ביותר בין המשכן להר סיני היא **המחיצות**.

במעמד הר סיני נצטווה העם לעמוד למרגלות ההר;

הכהנים הורשו להתקרב מעט יותר;

ורק למשה (וייתכן שגם לאהרן) הוענקה האפשרות לעלות לראש ההר (ראה י"ט; כ-כד).

בדומה לכך, מותר העם העולה למקדש להיכנס לחצר המשכן (מקומו של מזבח העולה) - ולא מעבר לכך;

לכהנים מותר להיכנס אל הקודש (מקום השולחן והמנורה);

ורק למשה (וייתכן שגם לאהרן) מותר להיכנס לקודש הקודשים (מקום הארון והכרובים).

[יש להוסיף שגם כניסת בני ישראל לחצר מותנית בהיטהרות, בדומה להיטהרות שנדרשה מהם לפני מעמד הר סיני].

הטבלה הבאה מסכמת את ההקבלות הנ"ל:

סיני למשכן			
פעולה	המשכן	הר סיני	משה
דיבור	קודש הקודשים	ראש ההר	משה
היוועדות	הקודש	אמצע ההר	הכהנים
הקרבה	החצר	מרגלות ההר	העם

מחד, היא חותמת את ציווי מלאכת המשכן, באופן שכל פרטי הציווי הזה נתונים בין פרשת הארון שבתחילתו לפרשת מזבח הקטורת שבסיומו.

רוצה לומר: עיקר מטרתו של המשכן הוא בהמשך התגלות ה' לישראל באמצעות משה, ועל כן בראש הציווי נתונה פרשת הארון - מקום התגלות ה', ובסיומו פרשת מזבח הקטורת - מעשה האדם שנועד לאפשר התגלות זו.

מאידך, צודק ר"ע ספורנו שמזבח הקטורת אינו כשאר הכלים שבאוהל מועד, ואין תכליתו "להשכין הא-ל יתברך בתוכנו", ושעבודת הקטורת אינה כהקרבת הקרבנות. לפיכך אין מקומה של פרשה זו בין כלי המשכן האחרים, אלא מחוץ לציווי מלאכת המשכן, כנספח.

יש בקטורת ובמזבח המיועד לה חשיבות יתרה על פני שאר העבודות והכלים מפני שייכותם הישירה להתגלות ה' במשכן מעל הכפורת.

אך מאידך יש בהם חשיבות פחותה ביחס אליהם, משום שאינם עבודת האדם לפני ה', באותו מובן שיש בקרבנות ובשאר העבודות.

כך מבאר ייחודה של מצוות הקטורת את מקומה המיוחד של פרשת מזבח הקטורת, מקום שיש בו דו-משמעות.

הזיקה המיוחדת בין מזבח הקטורת לבין הארון מודגשת היטב, ועמד עליה ראב"ע כפי שאינו לעיל.

אולם יש להוסיף שאין זו רק זיקה בין שני כלים.

זיקת מזבח הקטורת ועבודת הקטורת היא להיוועדות עצמה שנועד ה' עם משה מעל הכפורת.

היוועדות זו אינה "אחת בשנה", אלא היא אפשרית בכל יום ויום.

לפיכך מכסה "קטרת תמיד לפני ה'" את אוהל מועד ומהווה חציצה של ענן לפני הפרוכת ולפני הכפורת.

נמצא שעבודת הקטורת אינה כעבודות אחרות במשכן:

אין היא "צורך גבוה" כמותן, ואין האדם משרת באמצעותה את ה', אלא אדרבה: האדם פועל בהעלאת הקטורת כשליח ה'. הוא ממסך בענן בינו לבין מקום ההתגלות ופועלתו נועדה לאפשר לו עצמו (או לזולתו) את ההיוועדות עם ה'.

נרצה להרחיב מעט רעיון זה בדבר מטרת מזבח הקטורת והקטרת הקטורת לאור דברי הרמב"ן שהמשכן מהוה למעשה המשכו של מעמד הר סיני - "וסוד המשכן הוא שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתרי".

31. השוואת המחיצות בין הר

סיני למשכן

פעולה	המשכן	הר סיני	משה
דיבור	קודש הקודשים	ראש ההר	משה
היוועדות	הקודש	אמצע ההר	הכהנים
הקרבה	החצר	מרגלות ההר	העם

כיצד משתלב מזבח הקטורת במערך זה?

כפי שכבר הזכרנו בשיעור לפרשת יתרו, את המפגש של בני ישראל עם השכינה במעמד הר סיני אפינה דיאלקטיקה מסוימת. מבחינה אידאלית היו בני ישראל אמורים לשמוע את הציוויים ישירות מהקב"ה - פנים בפנים.

ברם, בן תמותה אינו מסוגל לעמוד בחוויה מסוג זה (ראה דברים ה; ד-ה, כ-כה).

לפיכך, על מנת להגן על בני ישראל מההשלכות הנוראות של מפגש מעין זה, מצא הקב"ה לנכון לכסות את הר סיני בענן:

32. שמות י"ט ט', י"ח

"הנה אנכי בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדברי עמך...";

"והר סיני עשן פלו מפני אשר ירד עליו ה' באש...".

הענן על ההר משמש תווך המפריד בין בני ישראל, העומדים בתחתית ההר, לבין התגלות הקב"ה בפסגת הר סיני.

ניתן להציע שתפקידו של מזבח הקטורת דומה.

בעמדו בקודש, ביום הכיפורים, מהווה ענן העשן העולה מן הקטורת המונחת על גחלי האש היוקדים שעל המזבח (ראה ויקרא ט"ז; יג-מקור 26) תווך מפריד בין בני ישראל העומדים בחצר ובין הקב"ה, השוכן בקודש הקודשים.

מקומה של פרשת מזבח הקטורת לאור תפקיד הקטורת כמאפשרת התגלות הקב"ה לאדם

מכאן אנו מגיעים למקומה של פרשת מזבח הקטורת ועבודת הקטורת.

מיקומה של פרשת הקטורת בסיום תיאור המשכן האידאלי
(על פי הרב ליבטאג)

ניתן להציע שבמיקומה המחודש של פרשת מזבח הקטורת, לאחר פסוקי הסיום של יחידת 'המשכן', מרמזת התורה על תפקידה המיוחד של הקטורת ב'מפגש הברית'. לאחר שהכתוב סיים לתאר את המפגש האידאלי בין בני ישראל ובין הקב"ה במשכן – **מקור 6** :

מִה וְשָׁכַנְתִּי, בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; וְהִיִּיתִי לָהֶם, לֵאלֹהִים. מו וַיִּדְעוּ, כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לְשָׁכְנִי בְּתוֹכָם: אֲנִי, יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם.
 שאמור היה להיות מפגש ישיר בין בני ישראל לקב"ה, התורה מזכירה מיד את מצוות הקטורת, שנועדה "**להגן**" על בני ישראל מפני המפגש הישיר, מכיוון שמבחינה מציאותית בני ישראל אינם ראויים למפגש האידאלי.

ועל כן תפקידו של מזבח הקטורת הכרחי נשימו לב לדמיון בין המפגש "המוגן" במשכן לבין 'תכנית א' שתוארה בשיעור לפרשת יתרו (תשכ"ז), שלפיה הקב"ה מדבר עם משה כשהוא מכוסה בענן, וכך יכול העם רק לשמוע את דבריהם; ראה שמות י"ט; ט ודברים ה; ה].